

יום השואה

גזענות

מטרות

הזמן הדרוש להוראת כל היחידה: 3 שעות.

ואם הזמן קצר, ולא תוכלו ללמד את כל היחידה, אנו ממליצים ללמד קודם כול את המדורים "בסימן קריאה" ו"מבעד לחלון".

- התלמידים יתוודעו לתפיסת העולם הגזענית שעמדה בבסיסו של הניסיון להשמיד את היהודים בשואה.
- התלמידים ידונו בבעייתיות שבתפיסה הגזענית ובסכנותיה.
- התלמידים יבחינו בביטויים שונים של גזענות הקיימים גם בסביבתם, יחוו בצורך לגנותם וידעו מה להשיב להם.

על "אחריות ומחויבות" – ראו בעמ' 4, 6, 7 ו-10 בקובץ זה.
על "מסורת וחידוש" – ראו בעמ' 5 בקובץ זה.

עמוד השער

עמוד השער ולוח המודעות שבמרכזו נועדו לסייע לתלמידים להיזכר במידע בסיסי על יום השואה, מידע שצברו ולמדו בשנים הקודמות.

מתוך רצון להרגיל את התלמידים לקרוא קריאה ביקורתית וגם לחשוב בעצמם, לא הובאו בעמוד השער פרטי מידע מסוימים. משום כך, רצוי לשאול אותם איזה מידע אפשר לדלות מעמוד השער וכן איזה מידע חסר בו.

מידע על יום השואה מובא בעמוד זה לעתים בגלוי ולעתים ברמזים.

רעיונות לפעילויות שונות סביב עמוד השער מובאות במבוא הכללי (ראו עמ' 5 ו-6 במבוא הכללי).
נ"ב בסוף מדריך זה תוכלו למצוא **דף עבודה** לתלמידים.

פרטי המידע שאפשר להיזכר בהם בעקבות הקריאה בעמוד השער הם:

כותרת: שמו המלא של היום הוא **יום הזיכרון לשואה ולגבורה**. מומלץ לפרט מהי "שואה" (אסון), ומה היא "השואה" (האסון שפקד העם היהודי בעקבות רדיפת הנאצים). רצוי להדגיש שהשם המלא של היום מזכיר גם את "הגבורה" – גבורתם של היהודים שקמו ולחמו על נפשם, וגבורתם של היהודים שהשתדלו להחזיק מעמד בתנאים הקשים.

תת כותרת: גזענות. ראו כמה הגדרות למושג "גזענות" בעמוד זה.

תאריך: כ"ז בניסן. יום זה נקבע בסמיכות לתאריך שבו פרץ מרד גטו ורשה (ראו פרטים ב"תעודת זהות", עמ' 5).

מהי גזענות?

גזענות היא עמדה והתנהגות המפלה בין בני אדם על רקע צבעם או על רקע השתייכותם האתנית, הלאומית או הדתית.

הדוגמה האיזומה ביותר של הגזענות היא תורת הגזע שפותחה בגרמניה על ידי התנועה הנאצית. הנאצים העמידו את עצמם בראש המדרג האנושי (הגזע הארי/הצפון אירופי), וכל האחרים נחשבו לנחותים מהם. במקום הנמוך ביותר דורגו היהודים.

היום נחשבת הגזענות לאחד הפשעים המרכזיים נגד האנושות (נוסח האמנה הבין-לאומית בדבר ביטול אפליה גזעית על כל צורותיה אושרר על ידי מדינת ישראל).

(מתוך: 100 מושגים במורשת בציונות ובדמוקרטיה, בהוצאת משרד החינוך)

מהי גזענות?

ההשקפה שעמי העולם נחלקים לגזעים מיוחסים ("גזע האדונים") ולגזעים אחרים שהם נחותים. הגזענות הייתה אחד מעיקריהם של הנאצים בגרמניה ושימשה יסוד לאנטישמיות פרועה ולהשמדת היהודים.

(מילון אבן שושן)

מהי גזענות?

הגזענות היא ייחוס ערך [...] להבדלים ממשיים או מדומים [בין בני אדם] [...] וייחוס הערך הזה נועד להצדיק תוקפנות או מתן זכויות יתרות.

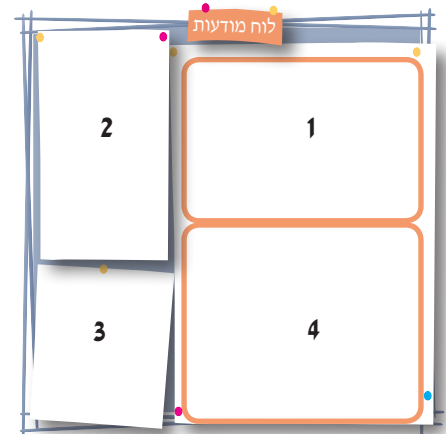
(אלבר ממי "הגזענות", כרמל, ירושלים תשנ"ט, עמ' 107)

מהי גזענות?

הגזענות עומדת בסתירה לתפיסה שכל בני האדם הם שווים זכויות. [...] יש הסוברים כי ההבחנה בין גזעים של בני אדם לכשעצמה אינה גזענות, אולם שימוש בהבחנה זו כדי לקבוע שגזע אחד עליון או נחות מגזע אחר לצורך אפליית הגזע ה"נחות" – הוא מעשה גזעני. אחרים, לעומתם, טוענים שהחלוקה לגזעים היא תוצאה של הבנייה חברתית ושעצם החלוקה לגזעים היא ביטוי לגזענות. יש המוצאים תימוכין לטענה בכך שגזעים טהורים אינם קיימים מבחינה ביולוגית.

(על פי הערך "גזענות" בויקיפדיה)

מודעה 1 – המודעה מזכירה טקסים הנהוגים ביום זה. לתפילות "אל מלא רחמים" ו"זכור" יש נוסח מיוחד המותאם ליום הזיכרון לשואה. את תפילת "אל מלא רחמים" ליום השואה וקטעים נוספים אפשר למצוא בסידור "שירת הלב", עמ' 190–191 וכן באינטרנט. במודעה מוזכר גם השיר "הפחד" מאת אורה ביקובה בת ה-12 שנרצחה באושוויץ.

לפניכם השיר במלואו:
 לא... לא... אלי – אנחנו עוד רוצים לחיות.
 אל תדלדל כל כך את שורותינו.
 אנחנו עוד צריכים עולם אחר לבנות,
 יפה וטוב יותר. רבה עוד מלאכתנו.
 מעט ילדים פה נשארנו,
 אין אבא, אין אימא, אין דוד,
 מעט ילדים לבדנו,
 שומעים מנגינות רחוקות.
 יש ארץ, כך שרה לי אימא,
 צומחים בה עצים מתוקים,
 לארץ הזאת עוד נגיע –
 נעופה כמו ציפורים.
 שירים שם תלויים בשמים,
 ציפורים עליזות ושמחות,
 ולנו רק גדר ותיל,
 איך נעוף אל הארץ הזאת?

מודעה 2 – במודעה זו מוזכרים בקצרה נקודות ציון בתולדות השואה.

כדאי לחזור עליהם בקצרה (עליית היטלר לשלטון, החוקים המפלים, רדיפת היהודים, כיבוש אירופה, הקמת מחנות הריכוז, אנשים שעזרו ליהודים מסיבות הומניות ולעתים תמורת כסף, החיים בסתר), ולסיים בנימה אופטימית וציונית ולהזכיר את עליית הנוער.

נוסף על כך, יש להסביר את הביטוי "ניצולי שואה". תואר זה מתאר את מי ששרדו את השואה בגטאות או במחנות הריכוז והשמדה. בהקשרים מסוימים הוא כולל כל יהודי ששהה במדינה שהייתה נתונה לשלטון הנאצי.

מודעה 3 – בית לוחמי הגטאות הוא מוזאון השואה הראשון בעולם, הקימו אותו ניצולי שואה והוא מתמקד בגבורת הלוחמים היהודים שניסו למרוד בנאצים. אגף ייחודי במוזאון הוא "יד לילד" – אגף הפונה במיוחד לילדים ומוקדש לזכר הילדים שנספו בשואה.

המסע לפולין הוא מפעל בתמיכת משרד החינוך שמטרתו לעודד את הזיקה של בני הנוער הישראלים לשואה ולמדינת ישראל. במסגרת המסע נוסעים בני נוער בכיתות י"א–י"ב לביקור בקהילות יהודיות שחרבו ובמחנות השמדה בפולין.

הסרט "אירופה, אירופה" נוצר על פי ספרו האוטוביוגרפי של ניצול השואה שלמה פרל. כמו סרטים עלילתיים רבים העוסקים בשואה (בין המוכרים שבהם "רשימת שינדלר" ו"הבריחה מסוביבור"), הסרט הזה מתאר פן אחד של המציאות שהיהודים בתקופת השואה חיו בה. אפשר להזכיר גם מחזות העוסקים בשואה, וכן שירים, ספרים (תיעודיים ובדיוניים) וכמובן אנדרטאות לזכר הנספים בשואה בארץ ובעולם.

מודעה 4 – במודעה מוזכרת צפירת הזיכרון המושמעת בכל יום השואה בשעה 10:00. בשעה זו מתחיל טקס הזיכרון

המרכזי ב"יד ושם" בירושלים, וזו השעה שנפתחים בה גם הטקסים בבתי הספר.

הסדנאות המוזכרות מעלות שני נושאים מרכזיים בזיכרון השואה:

חסידי אומות העולם – שבהם עסקנו בתכנית "זמנים לששון ולזיכרון" (לכיתה ד'). כדאי להיזכר עם התלמידים בפועלם של חסידי אומות העולם, בסיכונים שהסתכנו ובדרכים שבהן אנו זוכרים אותם וחולקים להם כבוד (בין היתר, בהענקת מדליות ותעודות ובנטיעת עצים לכבודם בשדרת חסידי אומות העולם ב"יד ושם").

המרד בגטו ורשה – מרד זה הוא סמל לניסיון למרוד בנאצים ולגבורה (אף על פי שבסופו של דבר המרד נכשל וכל מנהיגיו התאבדו או נרצחו). כיום נוטים להדגיש לא רק את גבורתם של מורדי הגטאות אלא גם "הגבורות הקטנות", גבורות היום-יום שהפגינו היהודים בניסיון לשרוד ולעזור ליהודים אחרים בתקופת השואה.

מה אינו מוזכר בעמוד השער ובלוח המודעות?

כאמור, בעמוד השער לא הובא כל המידע על החג. על כן, רצוי לשאול את התלמידים גם אילו פרטי מידע על יום השואה אינם נזכרים בעמוד השער (לא בגלוי ולא ברמזים).

למשל, לא הוזכרו בעמוד זה –

מצעד החיים – צעדה במימון ממשלתי ובשיתוף הסוכנות היהודית, שבמסגרתה צועדים מדי שנה ביום השואה אלפי אנשים מרחבי העולם – יהודים ולא־יהודים – מאושוויץ לברקנאו. "מצעד החיים" נוסד כאנטייזה ל"צעדת המוות" שבה הצעידו הנאצים מאות אלפי אסירים בסוף המלחמה, כאשר התברר שלא יוכלו מנוע את השחרור של מחנות הריכוז. בין משתתפי המצעד גם בני נוער מישראל.

יד ושם – המוזאון העולמי המרכזי לזכר השואה השוכן בירושלים. במוזאון אגף היסטורי המתאר את השתלשלות המאורעות מהתקופה שלפני עליית הנאצים לשלטון בגרמניה ועד לאחר השואה. במוזאון גם אגף לזכר הילדים שנספו בשואה, שִׁדְרַת עצים שניטעה לכבודם של חסידי אומות העולם, אתר להנצחת כל הקהילות היהודיות שחרבו בשואה ועוד. ביום השואה מתקיים ב"יד ושם" הטקס המרכזי לזכר הנספים.

"לכל איש יש שם" – לכל אורך יום השואה, באוהל יזכור ב"יד ושם", עולים אנשים בזה אחר זה וקוראים שמות של אנשים שנספו בשואה. טקסים דומים מתקיימים בו בזמן ברחבי הארץ והעולם. מטרת הטקס היא לזכור שהמספר הבלתי נתפס – שישה מיליון – פירושו למעשה המוני יחידים שהיו כל אחד ואחד עולם שלם בפני עצמו.

אחריות ומחויבות

מצעד החיים, הפרויקט "לכל איש יש שם" וכן הקמת מוזאון "יד ושם" ומיסוד "יום השואה" הם מפעלים שנוסדו כדי שזכר קורבנות השואה לא יימחק, הן מתוך מחויבות כלפיהם, הן מתוך אחריות לדורות הבאים.

מיון המידע וכתובת מודעה

- רצוי שהתלמידים ימיינו את המידע המופיע בעמוד השער, וכן את המידע המשלים שהוזכר בשיעור, על פי הקטגוריות האלה: תאריך היום / שם היום / מהות היום / מה עושים באותו היום.
- כדאי להמליץ לתלמידים לסמן ב-☑ את פרטי המידע המופיעים בעמוד השער וב-☒ את פרטי המידע שנוזכרו בהם בעצמם או בעקבות השיחה בכיתה.

בעמוד הבא תמצאו "תעודת זהות" המסכמת את עיקר ענייני יום השואה. אפשר לבקש מהתלמידים להכין תעודת זהות מעין זו בעצמם על סמך מה שהוזכר בכיתה עד כה.

מה זוכרים ביום השואה?

ביום זה אנו זוכרים את ששת מיליון היהודים שנספו בשואה, בהם גם מיליון וחצי ילדים. אנו זוכרים כיצד מנהיג גרמניה, אדולף היטלר, ואנשי מפלגתו (המפלגה הנאצית) הפיצו את השנאה ליהודים, רדפו אותם בארצות רבות וניסו להשמיד את העם היהודי. ביום השואה אנו זוכרים גם את גבורתם של היהודים שנלחמו בנאצים ואת גבורתם של "חסידים אומות העולם" – לא־יהודים, אזרחי מדינות שונות, שהצילו יהודים וסיכנו בכך את חייהם.

מה עושים ביום זה?

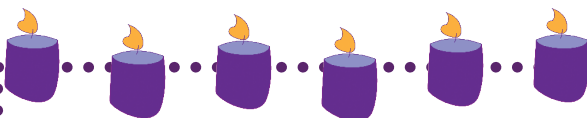
ביום השואה מורידים את דגלי המדינה בכל רחבי הארץ לחצי התורן. צפירה בת שתי דקות נשמעת בבוקר היום בשעה 10:00. בזמן הצפירה מכוניות עוצרות את נסיעתן, אנשים מפסיקים את עבודתם, הכול עומדים דום וזוכרים את הנספים. בבתי הספר, במחנות הצבא, במוסדות ציבור ובאתרים להנצחת השואה (כמו "יד ושם") נערכים טקסי זיכרון, וכל השידורים ברדיו ובטלוויזיה מוקדשים לנושא השואה והגבורה. תלמידי בתי ספר רבים לובשים כחול-לבן ומקדישים את היום ללימוד הנושא ולפעילויות הקשורות בו.

תאריך:

היום שבו מציינים את יום השואה נקבע בכנסת, והוא כ"ז בניסן. הכוונה הייתה לקבוע את יום השואה ליום שבו פרץ מרד היהודים בנאצים בגטו ורשה, אולם מכיוון שהמרד פרץ בערב פסח, בי"ד ניסן, ולא היה אפשר לקבוע את יום השואה ליום זה שהוא ערב חג, קבעו אותו לכ"ז בניסן – כלומר לאחר סוף חג הפסח ולפני יום הזיכרון לחללי צה"ל ויום העצמאות.

שם היום:

שמו הקצר של היום הוא "יום השואה". המילה שואה פירושה אסון, אך כאשר מדברים על "השואה" היום מתכוונים לרדיפות היהודים על ידי הנאצים לפני כ־70 שנה ולא לאסונות אחרים שאירעו ברחבי העולם. שמו המלא של היום הוא יום הזיכרון לשואה ולגבורה. שם זה מזכיר את קורבנות השואה וגם את מי שניסו לפעול נגד השלטון הנאצי.

מסורת וחינוך

יום השואה הבינלאומי חל ב־27 לינואר. תאריך זה נקבע לזכר שחרור מחנה אושוויץ על ידי הצבא האדום ב־27 בינואר 1945. יום השואה הבינלאומי נקבע באו"ם רק ב־1 בנובמבר 2005, וצוין בפעם הראשונה רק ב־2006, כלומר 61 שנה לאחר סוף השואה. העם היהודי לא חיכה שנים רבות כל כך כדי להקדיש יום לזכר קורבנות השואה, ובמדינת ישראל מציינים את יום השואה כבר משנת 1951 (אף על פי שחוק בעניין נחקק רק בשנת 1959). יום השואה נקבע בארץ בתאריך עברי – כ"ז בניסן. עצם הקדשת יום בלוח העברי היא סימן לכוחה של המסורת היהודית לקלוט לתוכה (ולקלוט מהר) זכר של ארועים בעלי חשיבות עליונה לעם היהודי. קביעת התאריך נעשתה מתוך התחשבות בכללי הלוח העברי (ראו פרטים ב"תעודת זהות" שלמעלה).

בכיתה, אפשר להשוות את יום השואה, את יום הזיכרון, ואת הימים המציינים את חורבן בית המקדש (בעיקר ט' באב) על סמך מה שנלמד לפני כמה חודשים ביחידה שהוקדשה לעשרה בטבת: כולם ימים המציינים אבל לאומי, תכניות הרדיו והטלוויזיה עוסקות בענייני דיומא, ונאמרות תפילות מיוחדות. אולם בימי האבל "החדשים" לא צמים, ולעומת זאת, לא מורידים את דגל המדינה לחצי התורן בימים המזכירים את חורבן הבית. אפשר לבקש מהתלמידים לשער ממה נובעים ההבדלים האלה.

מה על הפרק?

המדור "מה על הפרק?" מציג את נושא היחידה – גזענות.

ליזי מספרת...

בעקבות דברי ליזי הנהגת:

ליזי מתארת בקיצור כיצד החדירה התעמולה האנטישמית הנאצית את השנאה ליהודים ללבבות הגרמנים. בשיטות התעמולה האלה נעסוק בהרחבה במדור "מבעד לחלון". כאן מודגשות השלכותיה של שנאה זו – כיצד היא אפשרה לנאצים לרדוף את היהודים בהסכמתו של העם הגרמני. ליזי קוראת לתלמידים לשים לב שהאנטישמיות היא חלק מתופעה כללית יותר – תופעת הגזענות.

לאחר קריאתם של דברי הנהגת אפשר לפתח שיחה סביב השאלות האלה:

- האם אתם מרגישים שיש סביבכם ביטויים של גזענות? האם אתם או מכריכם מתייחסים לפעמים לאחרים התייחסות גזענית (למשל, באמירות כמו כושי, רוסייה, ערבי... המלווים בכינויי גנאי)?
- האם אתם מאמינים שלתפיסה גזענית זו או אחרת יש בסיס? (חשוב לשלול דעות המחייבות זאת בצורה נחרצת, ולהסביר מדוע ההתייחסות לאדם צריכה להיות על פי מעשיו הוא. נרחיב על כך בעיקר במדור "פותרים ספר").
- מה יכולות להיות הסכנות בתפיסה גזענית ובהתנהגות גזענית (גם בלי להגיע למצב של רצח, כמובן)?
- בגרמניה הנאצית, גם אנשים שלא היו אנטישמים לפני עליית הנאצים לשלטון השתכנעו מהתעמולה האנטישמית והחלו לחשוב שהיהודים מסוכנים, עוינים ואף מסוכנים. הם שכנעו את עצמם שהיהודים "הטובים" שהכירו, הם יוצאי דופן, או שהם רק מעמידים פנים ולמעשה הם חורשים מזימות נגדם. כיצד לדעתכם אפשר למנוע מחברות ומדינות אחרות (כולל ישראל) להגיע למצב שכזה?

אחריות ומחויבות

בסוף דבריה ליזי מספרת שהיא מתכננת להכין מדבקה גדולה "לא גזענות" ולהדביק אותה על הרכב שלה. בסוף היחידה תינתן לתלמידים משימה שבה יתבקשו לעשות מעשה מעין זה.

המדור מביא מקורות יהודיים ואחרים העוסקים בנושא היחידה – הגזענות. לפניכם כמה הערות על המקורות המובאים ביחידה ועל השאלות המופיעות לצדם.

חלק א: בצלם אלוהים

בחלק זה מצוטט הפסוק הידוע מספר בראשית על בריאת האדם "בצלם אלוהים". שימו לב לדברי ליזי הנהגת: היא מפרשת את הפסוק בהקשר שאנו עוסקים בו – כבסיס לערעור הגזענות.

חלק ב: הדרך לחירות – מעורבות וסיכון

• על המשנה ועל שאלת המחשבה שעליה:

בבסיס המשנה עומדת השאלה: מה ביקשה התורה ללמד אותנו באומרה שהאדם נברא יחידי? והתשובה: כל בני האדם הם צאצאיו של אדם אחד.

התאוריות הגזעניות גורסות שבני אדם מסוימים נחותים מבני אדם אחרים מפני שהם בנים לאבות נחותים יותר. אולם התורה (והמשנה בעקבותיה) מפריכה את התאוריות האלה מיסודן – אין מי שאבותיו נחותים מאבות האחרים, שכן לכל בני האדם אותו האב, או בלשון המשנה: "לפיכך נברא האדם יחידי [...] שְׁלֹא יֵאמַר אָדָם לְחֵבְרוּ אָבָא [שלי] גְדוֹל (= עליון, טוב יותר) מֵאָבִיךָ".

• על שאלה 1:

תחושה של עליונות עלולה להביא לזלזול באחרים, לתחושה שנכון שיהיו לנו זכויות יתר, שנכון שלאחרים לא יהיו זכויות כלל ואנו נשלוט בהם. תחושה זו גם עלולה לגרום לנו לאבד כל רגש של רחמים כלפי מי שנחשבים לנחותים וכן להביא לאלימות כלפיהם. מקרים רבים בהיסטוריה מעידים על סכנות אלו – זה, כמובן, מה שקרה בתקופת השואה כאשר הנאצים החשיבו את עצמם לעליונים ואת היהודים לנחותים. (בחלק ג' של המדור "פותרים ספר" ביחידה זו נזכיר גם את השעבוד האכזר של הלבנים את השחורים בארצות הברית, מהמאה ה-16 עד המאה ה-19).

• על המדרש שבעמ' 27 ועל שאלה 2:

המסורת היהודית אינה מביטה על המציאות במבט פשטני. ברור לכול שבני האדם שונים זה מזה לא רק במראה החיצוני, במוצא,

במין ובמעמד חברתי אלא גם "באיכותם" – יש שתורמים יותר לחברה ויש שפחות, יש נעימים יותר לבריות ויש שפחות וכדומה. אולם, "טיב" האדם אינו תלוי בדתו או במוצאו האתני (אם הוא "גוי" או "ישראל"), במינו (אם הוא "איש" או "אישה"), וגם לא במעמד החברתי שלו (אם הוא "עבד" או "בן חורין"). טיבו של האדם (או בלשון המדרש "רוח הקדוש שזרה עליו") תלוי אך ורק ב"מעשה שעושה".

אחריות ומחויבות

השאלות בבעות המחשבה (בעמ' 26) מזמינות את התלמידים לנסח בעצמם טענות המפריכות את התורות הגזעניות.
השאלות בבעות המחשבה (בעמ' 27) מיועדות להסב את תשומת לבם של התלמידים לביטויים גזעניים שהם עלולים לשמוע בסביבתם, לעודד אותם לא להישאר אדישים אליהם ולהגיב להם.

חלק ג: גזענות כלפי השחורים

• שיחה מקדימה להוראת החלק הזה:

כל המדורים ביחידה זו מוקדשים לשואת העם היהודי ולגזענות שהביאה אותה. עם זאת, ביקשנו להביא כאן גם דוגמה אחת לביטוי של גזענות כלפי בני עם אחר. בנקודה זו אפשר לשאול: מדוע יש צורך ללמוד על הגזענות כלפי אחרים? (עמנו סבל סבל גדול בשל גזענות כלפיו, ולכן חובה עלינו להכיר את סימני ההכר של הגזענות בכל מופעה, ולא להיות אדישים לביטויים של גזענות, גם אם הם מופנים כלפי אחרים). לאחר הוראת המקורות שבחלק זה, אפשר לערוך דיון בשאלה אם נכון לעסוק בגזענות כלפי אחרים ביום השואה דווקא (ראו בהמשך).

• על שאלה 3:

דבריו של מרטין לותר קינג מזכירים את דבריו של פנחס בן אלעזר בעמוד הקודם. שניהם טוענים שיש לשפוט אדם על פי מעשיו או תכונותיו ולא על פי מוצאו או על פי קני מידה חיצוניים.

דיון:

האם נכון להזכיר את הגזענות כלפי אחרים ביום השואה דווקא?

אם כן, מדוע?

אילו יתרונות יש לדיון באסונות אחרים שמקורם בגזענות ביום השואה דווקא?

אם לא, מדוע?

אילו יתרונות יש להפרדה בין זיכרון השואה לזיכרון אסונות אחרים שנבעו מגזענות? האם יש צורך לקבוע יום אחר לציון כל האסונות שהיו תוצאה של גזענות? אם כן, באיזה תאריך מתאים לקבוע את היום הזה?

חלק ד: חוקי הגזע הנאציים

• על שאלה 4:

האזרחות נשללה מיהודי גרמניה רק על סמך היותם "בעלי דם שאינו גרמני". על סמך חוקים אלו נשללה אזרחותם גם של מי שהיה בעורקיהם רק "מעט" "דם יהודי". על פי חוקי נירנברג, אם אחד מארבעת הסבים של האדם היה יהודי, הוא נחשב יהודי.

• על שאלה 5:

בתצלום הראשון נראות שתי קבוצות של ילדים: אחת בתוך גן השעשועים ואחת מחוצה לו. יש לעודד את התלמידים להתייחס למחשבות ולרגשות של הילדים משתי הקבוצות. כמובן, יש להניח שלא כל הילדים בכל קבוצה חשו וחשבו אותו הדבר.

• על שאלה 6:

אפשר לדבר על כאב, על כעס, על הזדהות, על חוסר אונים, אך גם על פחד (אולי יגלו שהיינו חברים של יהודים...)

• על שאלה 7:

אפשר להגדיל את התצלומים, לתלות אותם על קיר הכיתה ולתלות לצד כל תצלום את הסיפורים שהילדים כתבו עליהם.

בסימן קריאה

סיפורה של דורה וינברגר לא יצא לאור בספר, הוא פורסם באתר האינטרנט של אגודת "עלומים", אגודה ישראלית של ניצולי שואה שהוסתרו בצרפת בימי השואה בהיותם ילדים.

רקע היסטורי לסיפור ומושגים:

ביוני 1940 פלשה גרמניה לצרפת. ממשלת צרפת חתמה על הסכם שביתת נשק עם גרמניה, ועל פי הסכם זה היה החלק הצפוני של צרפת בשליטה צבאית מלאה של גרמניה (**האזור הכבוש**). במשך כמה חודשים, נותר חלק הדרומי של צרפת (**האזור החופשי**) בשלטון צרפתי (ממשלת וישי). ממשלת וישי אמנם שיתפה פעולה עם הנאצים אך גזרות אנטישמיות נגזרו באזור החופשי מאוחר יותר ותחילה לא פעלה בו **הגסטפו** (המשטרה הנאצית).

באוקטובר 1940 ערכה משטרת צרפת מפקד של יהודים באזור הכבוש. משטרת צרפת ציוותה על היהודים להירשם בתחנות המשטרה. לרוב ציינו היהודים לכו זה – הם חשבו שעדיף שלא לעבור על החוק ושהסיכוי שיעצרו בהמשך בשל עברה על חוקי צרפת גבוה יותר מהסיכוי להיעצר בגלל היותם יהודים. את מסמכי הזהות של היהודים החתימה המשטרה בחותמת "יהודי", וברשימות הופיעו שמותיהם של היהודים שבאו להתפקד וכתובותיהם. בזמן המפקד עצמו לא ננקטו צעדים נגד היהודים כדי לעודד אותם להתפקד, אך לאחר סיום המפקד, **החותמת "יהודי"** והרשימות הקלו על המשטרה לעצור את היהודים – המשטרה עצרה יהודים בביתם (הרי ידעה איפה התגוררו) או **בסריקות רחוב** אקראיות (על פי החותמת "יהודי" שבמסמכי הזהות שלהם).

יהודים רבים ניסו לברוח מהאזור הכבוש לאזור שהגרמנים עוד לא כבשו (**האזור החופשי, האזור האחר**).

שאלות על הסיפור ונקודות לדיון:

- בתחילת סיפורה מזכירה דורה משפט ששמעה רבות בסביבתה לאחר שהתחילה ההפליה של היהודים בצרפת: "אבל אנחנו, אנחנו צרפתים!"
 - איזו תקווה תלו היהודים באזרחותם הצרפתית? (שגם אם הם ירשמו כיהודים בתיקי המשטרה לא יקרה להם כל רע; שגם אם יעצרו אותם, בסופו של דבר ישחררו אותם; שאזרחותם הצרפתית תגן עליהם וגורלם יהיה שונה מזה של יהודים אחרים שהיו פליטים בצרפת).
 - לפי משפט זה, כיצד הרגישו עד אז היהודים אזרחי צרפת? כיצד התייחסו אליהם עד הכיבוש הגרמני?
- אפשר לקטוע את קריאת הסיפור בסוף עמ' 30, לאחר קריאת החוק. הציעו לתלמידים לשער: כיצד לדעתם חשו דורה וחבריה היהודים כשנשאו את הטלאי הצהוב ברחוב? כיצד לדעתם התייחסו אליהם האנשים? אנחנו יודעים שהטלאי הצהוב הקל על המשטרה לעצור יהודים, אך דורה לא הבינה בתחילה את חומרת המצב. מה עשתה אמה של דורה כדי שבתה תלבש את הטלאי בלי שיתעוררו בה דאגות? (הציגה את האפודה כמתנת יום הולדת, דיברה על "אפודה מכוכבת" ולא על ההפליה). היו הסימנים שרמזו לדורה שמצב היהודים חמור ועלול להחמיר עוד. דורה שמה לב לסימנים, אולם בתחילה לא הבינה את מלוא משמעותם. מה היו הסימנים האלה? (בנות יהודיות אחרות בכיתה הסתירו את הטלאי שלהן, התלמידות היהודיות הופרדו משאר הכיתה והמורה הושיבה אותן מאחור, אישה אחת הרגישה בצורך להגן עליה וללוות אותה בחלק מדרכה הביתה).
- מהר מאוד נחשפה דורה למציאות החדשה והקשה שבה היו נתונים היהודים ב"אזור הכבוש" (ראו את התייחסות הספרנית אליה, וגרוע מזה, את המעצרים בעת סריקת הרחוב שהייתה עדה להם). דורה מספרת על שני צעדים שעשו הוריה כדי להבריח את המשפחה ל"אזור החופשי". לדעתכם, למה הם הבריחו את אחותה הקטנה של דורה, הילדה, בנפרד? (הילדה נמסרה לאישה צרפתייה שתעביר אותה לאזור החופשי לפני המעצרים שראתה דורה. יכול להיות שההורים מצאו דרך בטוחה, לכאורה, להבריח רק את הילדה).

- בסוף הסיפור דורה מספרת שהוריה והיא עלו לרכבת. יש להבהיר לתלמידים שהחיילים הגרמנים לא נתנו ליהודים לברוח ולעבור את הגבול שהפריד בין "האזור הכבוש" ל"אזור החופשי". אפשר לספר לתלמידים את המשך הסיפור של דורה והוריה: לקראת המעבר החביאו אותם המכונאים שהפעילו את הרכבת בתוך מאגר המים שהיה בקטר (בימים ההם פעלו הרכבות באמצעות אדי מים חמים. את המים חיממו באמצעות שרפת פחמים, ולכן היה בקטר מאגר מים). דורה והוריה נאלצו לעמוד שעות רבות במאגר המים, עד שהחיילים הגרמנים סיימו לסרוק את הרכבת ואישרו לה לעבור את הגבול.
- לאחר קריאת הסיפור כולו אפשר להדגיש כי לא כל הצרפתים התייחסו ליהודים באותה דרך. אפשר למצוא בסיפור דוגמאות לכך (תגובות שהביעו שנאה, רחמים, רתיעה, השפלה, רצון לסייע).

הרחבה

התעמולה הנאצית טענה שהיהודים נמצאים בכל מקום ושהם מזהמים את החברה. אולם היו רבים שלא הכירו יהודים כלל.

בספר "מסלולו של ממזר רגיל" מספר הסופר והיסטוריון דידיה דנאינקס על תגובת הנוסעים ברכבת התחתית בפריז ביום הראשון שבו היהודים החלו יהודים לשאת טלאי צהוב:

היהודים, שעד אתמול היו ישות מסתורית ובלתי נראית, ברגע שנכנס לתוקפו הצו שחייב אותם לשאת טלאי – נראו פתאום לעין. מספיקה הייתה הופעה של משפחה [יהודית] ברציף הרכבת התחתית, כדי שהנוסעים יתחילו ללחוש, ראשים יפנו מהר הצדה ותחושה של אי-נעימות תגרום לאווירה מחניקה. הסכנה יצאה מזירת התעמולה, היה לה פרצוף בגלל הטלאי הצהוב.

(Didier Deaninckx, Itinéraire d'un salaud ordinaire, Ed. Gallimard Folio 2006, p. 58)

יחידה זו, כמו היחידה המוקדשת ליום הזיכרון לחללי צה"ל, מוקדשת כולה למהות היום. וכן לא צורך לה המדור "קסם הלשון".

אין מדור קסם הלשון?

מבעד לחלון

המדור עוסק בתעמולה הנאצית, באמצעים השונים שהנאצים השתמשו בהם כדי להחדיר את שנאת היהודים ללבות הגרמנים וללבות בני העמים בארצות שהגרמנים כבשו. חשוב לציין שהנאצים הפיצו תעמולה בצורה רחבה מאוד. כדי להבטיח שהיא תגיע לכל אחד, הם חילקו מכשירי רדיו שנשדדו מיהודים ומתושבי הארצות שכבשו. בכיתה אפשר לשאול את התלמידים מדוע הקדישו הנאצים מאמצים רבים כל כך כדי לשכנע גם את ילדיהם בדעותיהם (– ילדים הם עתיד המדינה).

עוד אפשר לציין שהנאצים עודדו הלשנה. הילדים קיבלו חינוך גזעני והתבקשו להלשין על הוריהם אם שמעו שהם מגנים את המשטר הנאצי ולחלוק על מדיניותה או על תורת הגזע.

משימה

אחריות ומחויבות

המשימה שבעמ' 33 מבקשת להביא את התלמידים לעשות מעשה המביע התנגדות לגזענות.

יום השואה

